

Ezernyi dolgot elsajátított Tristana azokban az években, anélkül, hogy bárki is tanította volna. Egyebek között megtanult színlelni, a szavak kifejezőerejét latba vetve érvelni, és azt is megtanulta, hogy pontosan

8 Benito Pérez Galdós

TRISTANA¹

hol kell elhelyezni az élet szerkezetében a rugókat, amelyek hajlékonyabbá teszik, a tompítókat, amelyektől erejét veszti a zaj, az ésszerű kitérítőket, melyek meg-

akasztják az egyenes vonalú mozgást, ami szinte mindig veszélyes.

Tristana ugyanis don Lope tanítványa lett, persze mindkettőjük számára észrevétlenül, úgyhogy a hajadon elméjében oly üdén virágot bontó gondolatok némelyike éppenséggel szeretője és a sors akaratából tanítómesztere magtárházából eredt. Tristana éppen abban a fogékony életkorban volt, amelyben ragadós a gondolat, amelyben az egyéni szókinccsár, viselkedés, hovatovább maga a természet is a legsúlyosabban fertőz.

A kisasszony és a cseléd között igen jó barátság szövődött. Saturna társasága és szívélyes viselkedése nélkül Tristana számára elviselhetetlen lett volna az élet. Akkor is beszélgettek, amikor dolgoztak, amikor pedig pihentek, akkor még többet. A cseléd az élete történéseit mesélte, őszintén, valószínűleg festette le a világot, a férfiakat, egyáltalán nem feketítette be, de nem is színezte túl a képeit; a kisasszonynak meg alig volt múltja, amiről mesélhetne, így aztán a feltételezések, sejtések mezejére tévedt, tornyot emelt a jövőendő életből, mint amikor gyerekkorában négy botocskából meg pár maréknyi homokból várat épített. A boldog házasság történetének költeménye volt ez. Saturna megmutatta, don Lope leánykája pedig az asszony életének történéseire alapozva szőtte készre merész vágyálmait.

– Idehallgass – mondta Tristana az asszonynak, aki inkább hűséges barátnő, semmint cseléd volt a szemében –, nem minden zagyvaság ám, amit ettől a romlott életű férfitől hallasz. Éppen hogy értelem rejlik abban, amit mond... Mi tagadás, szorult beléje bőven tehetség. Nem gondolod, hogy amit a házasságról tart, az maga a póre igazság? Én... bevallom neked, még ha megrósz is érte, ugyanúgy vélekedek, ahogyan ő: egy életre összekötni magad valakivel, az az ördög találmánya... Nem gondolod? Nevetni fogsz, de azt mondom, én nem akarok férjhez menni, én mindig szabadon szeretnék élni. Persze, persze, tudom, most mire gondolsz; hogy majd meggyógyulok, mert azok után, amit e mellett a férfi mellett átéltem, meg amilyen szegény vagyok, majd senki nem akar a nyakába venni. Hiszen nem erről van szó, mondd, nem erről?

– Jaj, kisasszony, nem, én nem ilyesmire gondoltam! – vágta rá a cseléd hirtelen. – Nadrág akad mindig mindenre, még férjnek is akár. Én egyszer

férjhez mentem, és nem bántam meg; de még egyszer nem járulnék oltár elé. Szabadság, igaza van, kisasszony, szabadság, még ha női szájából nem is hangzik szépen ez a szó. Tudja a kisasszony, hogy nevezik, aki túlmerészkedik a határon? Szép nevet visel, úgy hívják, *szabados*. Ha tehát van egy kis becsülete, akkor szükségképpen némi kis szolgaság is járul hozzá. Ha mi asszonyok is mesterséget, pályát választhatnánk, mint ezek a semmirevaló férfiak, akkor aztán örökre Isten hozzád! De idehallgasson, aki szoknyát visel, az előtt mindössze három pálya van: vagy férjhez megy, és ez az életpálya, vagy ott a színház... elmegy komédiásnak, ami életformának nem rossz, vagy... ó, nem is akarom kimondani, mi a harmadik. Képzeld el.

– Hát, ha egyedül ez a három életpálya áll a nő előtt, ebből az első nemigen van ínyemre; a harmadik még kevésbé, a középsőt elfogadnám, ha lenne hozzá tehetségem; de nem úgy néz ki, hogy lenne... Tudom, tudom, nehéz szabadnak lenni... meg becsületesnek is. De miből él egy nő, ha nincs jövedelme? Ha lehetnének orvosok, ügyvédek, vagy akár patikusok, jegyzők, ha már miniszterek vagy szenátorok nem lehetnének... De örökké csak varrni, varrni... Számold ki, hány öltést kellene megvarrnod, hogy fenntarthass egy házat... Ha belegondolok, mi lesz velem, sírni volna kedvem. Jaj, ha apácának állhatnék, már régen bekönyörögtem volna magam az első kolostorba! De nem vagyok alkalmas, nem, arra nem, hogy egész életemre bezárva legyek. Én élni karok, világot látni és megérteni, hogy miért, mi végre hoztak bennünket erre a világra, ahová ideszülettünk. Én élni akarok, és szabad akarok lenni... Mondd csak: nem lehetne az ember nő létére festő? Ha azzal keresné a kenyerét, hogy szép képeket fest? Drágák a festmények. Apácskám ezer pesetát fizetett egy olyanért, amelyiken valahol messze csak egy hegy látszott, idébb négy csenevész fa, az előtérben meg egy pocsolya két árva vadkacsával. Látod. És nem mehetne el a nő írónak? Miért ne írhatna, urambocsá' komédiát... imakönyvet vagy akár fabulát? Énszerintem ez könnyű. Elhiheted, az utóbbi időben éjszakáinként álmatlanul hánykolódtam, nem tudtam mivel agyonütni az időt, és ki tudja, hány drámát kitaláltam, amiken sírni lehet, meg olyanokat is, amik megnevettetnek, és szövevényes regényeket, iszonyatos nagy szenvedélyeket, és még tudom is én, mi mindent. Az a baj, hogy nem tudok írni... azazhogy szépen írni; egy sereg nyelvtani, de még helyesírási hibát is ejtek. De ötletnek, olyan igazi ötletnek szerintem nem vagyok híján.

– Jaj, kisasszony – mosolygott Saturnina, miközben fölemelte ragyogó fekete szemét, ahogy végigjártatta Tristánán a tekintetét –, óriásit téved, ha azt hiszi, hogy tisztességes asszony szabadságban ilyesmiből megél! Férfinak való mesterség ez, de még azok is... forgathatják üres zsebüket, ha legendákból akarnak megérni! A tollat, azt esetleg, a zsebük meg... Pepe Ruiz,

megboldogult uram tejttestvére, nagyon ért az ilyesmihez, öntőműhelyben dolgozik, ahol az ólombetűket csinálják a nyomtatáshoz, ő mondta, hogy a tollforgatók egytől egyig éheznek, nélkülöznek, meg hogy itt az ember nem a homloka, hanem a nyelve verítékével keresi a kenyerét; világosabban
10 szólva: csak a politikusoknak jut a nagy fazékból, akik egész életükben egyebet se tesznek, csak beszélnek. Hogy a fejével dolgozzon?... Messzire kerülje el az ilyesmit! Dráma, elbeszélés, megríkató vagy nevetető könyv? Szófia beszéd. Aki ezeket kitalálja, annak felkopna az álla, ha nem mesterkedne a kormánynál, hogy kiudvaroljon magának egy helyet. Hivataloknál így megy ez.

– Én akkor is azt mondom neked (*élénken*), hogy szerintem én még a kormánynál meg a politikában is jó lennék erre. Ne nevéss ki. Tudnék beszédet mondani. Nem nehéz az. Nagyjából átfutom az országgyűlési jegyzőkönyveket, és máris rittyentek neked egy félújságnyira való szöveget.

– Teremtő Istenem! Férfinak kell ehhez lenni, kisasszonykám. Az átkozott alsószoknya zavar ám ebben is, abban a ló hátára se lehet felülni. Megboldogult uram mondta, ha több esze lett volna, annyira vihette volna, ameddig csak kevesen jutottak el, mert ő aztán olyan ravasz dolgokat tudott kieszelni, amilyeneket Castelar meg Cánovas² hirdet az országgyűlésben, olyasfélét, amivel tényleg meg lehetett volna menteni az országot; de az istenadta valahányszor ki akarta nyitni a száját az iparos körben vagy az *elvtársak* gyűlésein, olyan szorítást érzett a torkában, hogy nem jött a nyelvére az első szó, márpedig azt a legnehezebb megtalálni... szóval csak nem jött ki belőle. És nem is akart kijönni belőle, így meg aztán se szólok, se politikus nem lehetett.

– Ó, az ostoba! Énbőlölem bezzeg kijönne, mi az hogy! (*Csüggedten.*) Csak hát mozdulni se tudunk, ezer szállal vagyunk gúzsba kötve... Még az is eszembe jut, hogy nyelveket is tanulhatnék. Franciául annyit tudok, amennyi megmaradt az iskolából, lassan azt is elfelejtem. Milyen jó lehet angolul, németül, olaszul beszélni! Szerintem, ha nekiállnék, hamar megtanulnám. Olyan, mintha... nem is tudom, hogy mondjam... mintha már egy kicsit előtte is tudnék, mintha egy másik életemben angol, vagy német lettem volna, és maradt volna belőle egy kicsi...

– Hát, ezeket a nyelveket nem ártana, ha megtanulná – nézett Saturna anyáskodva a kisasszonyra –, mert aki nyelvlekedt ad, azzal pénzt is keres, ráadásul milyen jó, ha valaki érti, amit a külföldiek beszélnek. Fogadhatna a gazdám maga mellé egy jó tanárt.

– A gazdátat ne is említsd. Nem várok én tőle semmit. (*Merengve, a fénybe nézve.*) Nem tudom, nem tudom, mikor lesz ennek vége, és hogyan; de valahogy egyszer véget kell érnie.

A kisasszony elhallgatott, borongós merengéseibe süppedt. Egyre csak ostromolta a gondolat, hogy búcsút mond don Lope hajlékának, elméjében

Madrid lármás nyüzsgését hallotta, látta a távolban feltűnő fények csillogását, és egészen átjárta, búvkörébe vonta a függetlenség érzése. Merengése végén mint aki tompultságából tér vissza, sóhajtott egy nagyot. Milyen árva lenne szegény hervatag gavallérja házán kívül a nagyvilágban! Rokona nem volt, az utolsó kettő, akit annak lehetne mondani, nagyon távol 11 élt: anyai nagybátyja, don Fernando a Fülöp-szigeteken; Cuesta unokatestvére pedig Mallorcán, és soha egyikük sem adta a legapróbb jelét sem annak, hogy valamiképpen támogatni óhajtana. Az is eszébe jutott (miközben Saturna együtt érző szemekkel figyelte), hogy a családok, akikkel annak idején anyja összejárt, barátkozott, már akkor is milyen gyanakodva, ellenszenvvel nézték, don Lope rusnya árnya miatt. Tristana azonban eléggé fölvertezte magát ellenük a büszkeségében, és amikor ócsárolta, aki netán sértegetni merészelt, olyan heves elégtételt érzett, mint aki pillanatnyilag az alkoholban is megerősítésre lel, még ha hosszútávon nyomorba dönti is.

– Ejnye már no! Ne gondoljon a kisasszony ilyen szomorú dolgokra! – legyezett egyet a szeme előtt Saturna, mintha szűnyogot akarna onnan elhessenteni.

(Fordította: Pávai Patak Márta)

¹ Részlet az 1892-ben megjelent regényből, mely alapján Luis Buñuel azonos című filmje készült 1970-ben.

² Emilio Castelar (1832-1899) spanyol republikánus és az I. köztársaság elnöke; Antonio Cánovas del Castillo (1828-1897) spanyol politikus és történész. A 19. század legbefolyásosabb konzervatív politikusa, a Bourbon restauráció politikai rendszerének legfőbb kitervelője.

